

הרצל בתקשורת

דוח תקופתי (אפריל 2021)

מאת ד"ר אנטון ברקובסקי

בעיתונות

בירחון לילדים "גלילאו צעיר" הופיע כתבה מורחבת על אודות מגילת העצמאות. לצד ניתוח מקיף ורקע היסטורי על אודות כותביה וחותמיה, הוזכר הרצל ותרומתו לציונות ולהקמת המדינה.¹

על רקע תוצאות הבחירות, פקפק נדב העצני ביכולותיה של המערכת הפוליטית הישראלית להרכיב ממשלה. לדעתו, הדרך היחידה למנוע בחירות חדשות היא פירוק מוחלט של גושים ואפילו פירוקה של הליכוד. בהמשך ביקר הכותב את השימוש הספקולטיבי בנושא של לאומיות בישראל, כפי שהוא השתלב במאבק הבין גושי והבין מפלגתי ובא לידי ביטוי בשיח הפוליטי הליברלי, בפסיקת בג"ץ של השופט אהרון ברק, בחוק הלאום, או בכתביו של עמוס עוז. בהמשך מצטט העצני מספרו של יורם חזוני "מדינה יהודית - הרצל ואתגר הלאומיות". שם מצטייר כי הרצל ראה באורחותיו וברעיונותיו מדינה סובלנית ופלורליסטית, אבל כזו שמרכיבי הלאום היהודי שלה מייחדים אותה מכל המדינות.²

סמאח סלאימה (פעילה פמיניסטית ובלוגרית, תושבת נוה שלום - ואחת אל-סלאם) התייחסה בכתבתה לאופציה של הכנסת מפלגת רע"ם בראשות ח"כ מנסור עבאס לממשלת הימין של נתניהו. הכותבת הזכירה כי "מיטב הפרשנים מחצר המלך משכנעים... ששיתוף פעולה זה הוא התגשמות החזון הציוני של הרצל וז'בוטינסקי גם יחד". לטענתה, בפועל, התנועה האסלאמית לא מייצגת את "כלל הפלסטינים" שהשתתפו בבחירות, וראש רע"ם לא מייצג לא את העם ולא את שאיפותיו הפוליטיות.³

לאחר מותה פרסמו את יומן השואה של אווה ליבנה - הניצולה שאיבדה את משפחתה ועלתה ארצה מפולין לאחר המלחמה. לצד זיכרונות קשים, הופיע ביומן הקטע המתאר את יומה הראשון בארץ: "אחרי הלילה הראשון שבו ישנתי על אדמת פלשתינה, חשבתי שזה חלום, תעתוע, חזיון שווא. הרצל אמר: "אם תרצו אין זו אגדה". כך זה היה אצלי. היה חלום, היתה שאיפה והנה הכל היה מציאות...".⁴

ברשומתו ניסה להוכיח יונתן שם-אור כי ישראל אינה מדינה דמוקרטית בגלל היותה יהודית, הלא מסוגלת לספק תשובה ל"שאלה היהודית". לטענתו, עצם העיסוק בהגדרה של יהודיותה של ישראל חושף את בעייתיותה, וזאת בגלל הכנסת האלמנט הדתי לתוך המערכת פוליטיות-אידיאולוגיות שמתקשה להיפרד מהאלמנט הדתי הזה כבר דורות רבים. בין היתר, לטענת הכותב, "הרצל, הציוני המעשי הראשון... היה

¹ קרס, אריאל. אנו מכריזים בזאת. גלילאו צעיר (1.4.2021), עמ' 18-23.

² העצני, נדב. גוש הקשקוש. מעריב-סופהשבוע (2.4.2021), עמ' 29.

³ סלאימה, סמאח. מי המליך את המוכתאר מנסור עבאס? הארץ (4.4.2021), עמ' 11.

⁴ אדרת, עופר. אווה לא חשפה את שעברה בשואה. רק לאחר מותה יומנה יצא לאור. הארץ (8.4.2021), עמ' 3-4.

הראשון להשתמש בסוד הצופן היהודי. הוא רצה לברוח מהדת, אבל עד שזה יקרה, הוא ניצל היטב את הקוד שמוטבע בכל ילד יהודי... אם לא בידי הוריו, אז ביד הסביבה הלא-יהודית שמסמנת אותו כאחר, כזר. כדי שכולנו נינצל, בואו נתגייס ונקים את המדינה העצמאית שלנו.⁵

לרגל יום הזיכרון ויום העצמאות הופיעה ב"הארץ" כתבה על הר הרצל. לאחר ציון רקע היסטורי על אודות העלאת עוצמותיו של חוזה המדינה ארצה והקמת אתר הנצחה לאומי הנושא את שמו, תואר המצב הנוכחי של האתר וההשקעות העתידיות בו.⁶

יואב קרני התייחס לאפשרות היפותטית הבאה: אילו הייתה קמה מדינת ישראל לפני שנת 1918 (התאריך שלפניו רוב מדינות העולם היו בעלות משטר מלוכני, בעיקר ממקורות גרמניים), אז ייתכן והיתה מחפשת "דם כחול" במשפחת הדוכסות של באדן. לטענת הכותב, "הדוכס הגדול אהד את הרצל ואת הציונות, אם כי קצת קשה להאמין שהיה מתגייס". קרני המשיך בטענה כי השלטון המלוכני היה מקובל אצל היהודים בארץ ובגולה, וסיים בטענה שבמזרח התיכון המלוכה בנוסח אירופי אינה מתאפשרת והזו המתקיימת (כמו בירדן) - אינה יעילה.⁷

ב"מקור ראשון" הקדישו כתבה מורחבת ל"מייסד הנשכח של העיר העברית הראשונה" - עקיבא אריה וייס. בין היתר צוין כי היה וייס ציוני נלהב, שנסחף אחרי פעילותו של הרצל (ואף קרא לאחד מבניו בשמו) ושביקש להגשים בתל-אביב את חזונו של הרצל על "חברה חדשה, כפי שמתואר ב"אלטנוילנד". בהמשך צוין כי היו לוייס נטיות משיחיות והוא אפילו יצר והכין את "כלי המשיח". גורלם של אותם הכלים אינו ידוע, אם כי ייתכן "שמדובר בסיפור דומה לקורותיה של הפרוכת שהיתה על קברו של הרצל, נעלמה, וכעבור עשרות שנים נמצאה במקרה".⁸

ד"ר מאיר סיידלר, מרצה לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת בר-אילן, התייחס בכתבתו לדמיון הרב שבין משה רבנו להרצל. הכותב הדגיש את יחס הכבוד של הרצל לדת היהודית, את "הרליגיוזיות" של הרצל וזאת לצד הפרגמטיות של חוזה המדינה והשקפת עולמו המודרניסטית.⁹ כתבה בעלת תוכן דומה, אם כי משלבת יותר ציון נקודות הדמיון לצד רקע היסטורי על אודות חוזה המדינה, כתב מנחם רהט.¹⁰

ב"גלובס" הופיע ראיון עם ד"ר אסף שמיס - מדען המדינה מאוניברסיטת חיפה שחקר את האופן שבו אבות הציונות (כגון הרצל, גורדון וכן גוריון) התייחסו לטכנולוגיה. לטענתו, בנוגע לחוזה המדינה, "עצם העובדה שלהרצל היתה השפעה כפי שהיתה לו, נבעה מכך שהוא היה עיתונאי בתור הזהב של עיתונות המונים, שנולד מתוך התפתחות הדפוס, הירידה במחירי הנייר והעלייה באוריינות של הציבור. הרצל ידע שלעט שלו יש כוח... והשתמש בתפקידו כעיתונאי כדי להגיע למנהיגים ומקבלי החלטות". עוד ציין שמיס, כי ב"אלטנוילנד" ראה הרצל את מדינת היהודים בתור מדינה טכנולוגית. הטכנולוגיה המודרנית באה לידי ביטוי גם באידיאולוגיה

⁵ שם-אור, יונתן. מדינה יהודית, בהגדרה, אינה מדינה דמוקרטית. *ליברל* (12.4.2021), עמ' 59-68.

⁶ ריבה, נעמה. "אנחנו כנראה האומה היחידה שחוגגת עצמאות בבית קברות". *הארץ-גלריה* (13.4.2021), עמ' 1-3.

⁷ קרני, יואב. המלוכה היהודית שכמעט היתה. *גלובס-מגזין* (14.4.2021), עמ' 6.

⁸ נחמני, משה. חזון משיחי בחולות תל-אביב. *מקור ראשון-שבת* (14.4.2021), עמ' 14-16.

⁹ סיידלר, מאיר. ממשה עד הרצל. *מקור ראשון-שבת* (14.4.2021), עמ' 10-11.

¹⁰ רהט, מנחם. גאולה שלישית אין לה הפסק. *מצב הרוח* (23.4.2021), עמ' 8.

שהגה הרצל: הוא התייחס למפעל הציוני בתור מכונה עם גלגלי שיניים. הכתבה סוכמה באמירה שהרצל היה שמח לראות את ישראל של ימינו.¹¹

שני חוקרים במוסד שמואל נאמן שבטכניון - ד"ר איתן אדרס, חוקר גלובליזציה, וד"ר ראובן גל, לשעבר פסיכולוג ראשי של צה"ל, סגן ראש המל"ל וראש מינהלת השירות האזרחי-לאומי, קראו בכתבתם לשינוי של הרעיון המסדר שהביא להקמת המדינה. לטענתם הרעיון הציוני שקידם הרצל כבר אינו עומד מול המציאות של ימינו. לכן קיים צורך לבחון את שאלות היסוד ולהתאים את עצמנו לאתגרי העתיד. בפרויקט שיזמו במוסד שמואל נאמן ניסו למצוא החוקרים קוים משותפים לרעיון המסדר העתידי. לטענתם, מתוך הראיונות שערכו, הרעיון הזה אמור להתייחס לנקודות הבאות: מערכת חינוך מודרנית, קידום המדינה יהודית ודמוקרטית, הנהגת כלכלת שוק מוסרית, קידום ממלכתיות (לצד שלילת פונדמנטליזם), הבנת מיקומנו במזרח התיכון הדורש שמירה על אוריינטציה מערבית, ולנוכח הגלובליזציה - בחינה מחדש של הפרדיגמות הקיימות ביחסינו עם הכוחות העולמיים השונים.¹²

ח"כ יועז הנדל יצא עם הצעת חוק שמטרתו "להקים מרכז מבקרים ומוזיאון שיפעלו בסמוך להר הרצל או בתחומו, שיהיה תחנת מבקרים רשמית לתיעוד והצגה של תולדות הציונות בעת החדשה".¹³

לרגל יום העצמאות של ישראל, ביוזמת ארגון הקהילה הישראלית-אמריקאית (IAC) התקשטה כיכר הטיימס בניו-יורק בסמלי המדינה. במסיבה שאורגנה בכיכר אל הבובות המפורסמות שנמצאו בכיכר הצטרפו הרצל, גולדה מאיר ודוד בן-גוריון.¹⁴

ב"הארץ" הופיעה כתבה בגנות "ציונות דתית". לטענת הכותב, דובר ב"חבורת הבריונים האלימה... תערובת של יצרים, גזענות, אלימות ושמאלץ. כך בדיוק נראית ציונות שחטפה הרעלת דם". בהמשך, ציין הכותב, כי "ראש וראשון לציונות הלא דתית היה אחד תיאודור הרצל... שהיטיב לזהות את הסכנה לחזונו". זו מגולמת בדמות של רב גאייר ב"אלטנוילנד": "קנאי דתי ארור, מאחז עיניים, מסית ומדיח...". הכתבה הסתיימה בקביעה כי החיבור בין הציונות לדת היהודית עומד בסימן של כישלון חתום.¹⁵ במכתב תגובה ציין פרופ' אלון גל, כי הכותב חיבר באופן מגמתי בין היהדות לציונות ובין היתר התעלם מהאלמנטים הנאורים על בסיס דתי בחזונו של הרצל ומשלל הזרמים הדתיים בציונות שאינם כוחניים, גזעניים ובריוניים כלל. באשר לחיבור הבעייתי לכאורה בין הדת לציונות, סיכם גל, כי "למרות ההתנסויות הקשות והמעיקות, הניסיון ההיסטורי הגדול עדיין פתוח".¹⁶

דן שיפטן יצא נגד "מחלת הדיכאון המסוגנן" המתפשטת בעיקר בקרב משכילים על רקע המצב הירוד לכאורה של ישראל. בין היתר ציין שיפטן, כי "... הרצל ובן-גוריון מתהפכים בקברם. הסימפטום הבולט ביותר הוא זיהוי של כישלון נקודתי או בעיה קשה של ממש באחד מתחומי החיים, והשלכה חסרת כל בסיס ענייני או

---

¹¹ וינרב, גלי. הטכנולוגיה שהניעה את החזון הציוני. גלובס (14.4.2021), עמ' 46-47.
¹² אדרס, איתן; גל, ראובן. משהו לא בסדר, הגיע הזמן לשנות. הארץ (14.4.2021), עמ' 17.
¹³ אלון, גדעון. הצעת החוק: הקמת מרכז למורשת הציונית בירושלים. ישראל היום! (19.4.2021), עמ' 15.
¹⁴ הרצל סקוור פינת רחוב גולדה. ישראל היום! (19.4.2021), עמ' 36.
¹⁵ ב. מיכאל. "ציונות דתית!": בוודאי, אין אחרת! הארץ (20.4.2021), עמ' 2.
¹⁶ גל (גולדברג), אלון. ב. מיכאל, יש אחרת! הארץ (25.4.2021), עמ' 11.

פרופורציה, מן האירוע הזה על מצבה של החברה ועל גורלה של המדינה". הכותב סבור, כי "המחלה" הינה עונתית, שכן ישראל מדינה חסונה ועברה לא מעט "מחלות" רציניות הרבה יותר.¹⁷

פרסומת בדבר "יום הרצל" ברחובות הופיעה ב"גל גפן". במסגרתו תוכנן הפנינג ואירועים חגיגיים מגוונים, כגון מסיבת ילדים, הופעת שחקנים וכו'.¹⁸

לדיון השנתי על חוזה המדינה שנערך מדי שנה בכנסת נוכחו רק 25 ח"כים. לצד נאומים בדבר תרומתו ופועלו של הרצל, פרץ ריב בין ח"כ גדעון סער (תקווה חדשה) לבין משה אבוטבול (ש"ס). האחרון ביקש "להזכיר לכולם את העובדה שהרצל הציע להתנצר בהמוניות כפתרון ליהודים, עד כדי כך ששם עץ אשוח בביתו. כמו כן, הציע לכלוא את כל הרבנים בבית כנסת ואף לא מל את בנו".¹⁹

בתחקיר של "גלובס" ניסו לבדוק האם הטענה שפרסמה מרב מיכאלי (יו"ר מפלגת העבודה) בפייסבוק נכונה. מיכאלי טענה כי בחזונו של הרצל "נעדרת המילה שוויון, ונשים מוזכרות רק בהקשרי הריון ולידה או כדבר שיש 'לתת ולקחת' למען האומה". מהבדיקה עלה שאכן ב"מדינת היהודים" לא מציין הרצל את שוויון הזכויות לנשים. אולם ב"אלטנוילנד" הרצל נשמע אחרת לגמרי ומזכיר את זכותן המלא לבחור ולהיבחר.²⁰

אבי שילון סבר כי ח"כ בנט נתפס בציבור הרחב בתור ראש ממשלה מקובל. בתחילת כתבתו ציין כי "אף שעוד מראשיתה הונהגה התנועה הציונית בידי חילונים, שורשיה ואופקי תפישותיה נעוצים בתיאולוגיה היהודית. גם הרצל, חרף העמדה הליברלית-החילונית המובהקת שלו, הבין את משמעות הדת לציונות". משם המשיך שילון עם תיאור השקפותיו של בנט ועמד על כך שבהיותו איש דתי מתון ומתנגד לרדיקליות יוכל לשמש חלופה לנתניהו ולתרום לכינון ממשל ליברלי ופלורליסטי יותר.²¹

ד"ר משה וינשטוק, לשעבר יו"ר המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, הרהר בנושא של עתיד המדינה. הכותב מנסה ליזום דיון בשאלות הבאות: האם יש יעוד וחזון לעם היהודי מעבר לקיומו הפיזי? האם מדינת ישראל אמורה לממש את היעוד הזה, או שהיא רק כלי המאפשר מרחב קיום לפרטים הפועלים בתוכו? האם התשובות לשאלות הללו מסתדרות עם חזונו של הרצל, כצנלסון, הרב קוק בן גוריון וז'בוטינסקי? הכותב לא מספק תשובות, אלא משתמש באפיגרף מתוך חנה סנש, מצטט את דברי האישים שלעיל ומציין כי העם ומדינת ישראל נמצאים בצומת דרכים רעיוני. הציטוט מהרצל נלקח מיומנו האישי: "קראתי פעם לציונות אידיאל אינסופי, ואני מאמין... כי בציונות... כלולה לא רק השאיפה לכברת הארץ מובטחת כחוק בשביל עמנו האומלל, אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית".²²

ראש הממשלה בנימין נתניהו ויצחק הרצוג, יו"ר הסוכנות היהודית, הקדישו כתבות לציון 101 שנים לועדת סן רמו. לטענת הרצוג, בה "הביאו ראשי המעצמות החבוטות אך המנצחות להקמת מדינת ישראל". הכותב גם ציין שבמסגרת תולדות הציונות האירוע לא נתפס ברצינות הראויה לו, וזאת יחסית לשאר האירועים

¹⁷ שיפמן, דן. רוצים להרגיש טוב? תרגישו רע! ישראל היום! (20.4.2021), עמ' 28.

¹⁸ יום הרצל ברחובות: הפנינג חגיגי ברחבי העיר. גל גפן (22.4.2021), עמ' 8.

¹⁹ בנדר, אריק. יום הרצל בכנסת הפך לעימות על ציונות ויהדות. מעריב-השבוע (22.4.2021), עמ' 5.

²⁰ בר מאיר, אוריה. האם חוזה המדינה לא חזה שוויון זכויות לנשים? גלובס (28.4.2021), עמ' 3.

²¹ שילון, אבי. בנט, הביטוי העמוק ביותר לרצון הכלל. הארץ (28.4.2021), עמ' 2.

²² וינשטוק, משה. מחשבות על עתיד המדינה. עמודים (29.4.2021), עמ' 17-16.

המכוננים : הקונגרס הציוני הראשון בבאזל שארגן הרצל, הצהרת בלפור, תחילת העליות לישראל והמשך המלחמה על הארץ.²³ בכתבתו התייחס נתניהו לחזונו של הרצל שהשמיע בקונגרס הציוני הראשון ("בבאזל יצרתי את מדינת היהודים...") ואת התוספת שעשה - שבעוד חמש שנים - לכל היותר 50 שנה - יכירו כולם במדינה זו. כך לדעת נתניהו אכן קרה בסן רמו. בהמשך פרס הכותב את חשיבותה של הוועדה, ציטט מדברי פרופ' יוסף קלוזנר (שהיה מורה של אביו) על תרומתה לציונות, ולסיכום שילב את הנושא של הצלחות מדיניות-דיפלומטיות של ועדות בנוסח סן רמו לחזון הציוני של ימינו ולקידום השלום של ישראל עם שכנותיה.²⁴

---

²³ הרצוג, יצחק (בוז'י). מנגינת ההיסטוריה. ישראל היום! - מוסף חג (30.4.2021), עמ' 7.
²⁴ נתניהו, בנימין. ניצחון לציונות המדינית. ישראל היום! - מוסף חג (30.4.2021), עמ' 6.